

TASHQI IQTISODIY FAOLIYATNI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-
QUVVATLASHNING NAZARIY VA INSTITUTSIONAL ASOSLARI

Ro'zimova Muhayyo Hamid qizi

E-mail: rozimovamuhayyo1@gmail.com

Tel: +998930854051

Annotatsiya. Ushbu tezisda tashqi iqtisodiy faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning nazariy mohiyati, institutsional shakllari va O'zbekiston iqtisodiy rivojlanishidagi amaliy ahamiyati yoritiladi. Tahlilda tashqi savdo, investitsiya, eksportni rag'batlantirish, moliyaviy kafolatlar, soliq va bojxona mexanizmlari bir butun tizim sifatida ko'rib chiqiladi. Muallifning asosiy xulosasiga ko'ra, tashqi iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlash faqat imtiyoz berish bilan cheklanmasligi, balki milliy ishlab chiqaruvchini xalqaro bozorga tayyorlash, xavflarni kamaytirish va davlat idoralari o'rtasidagi muvofiqlikni kuchaytirishga xizmat qilishi lozim.

Kalit so'zlar: tashqi iqtisodiy faoliyat, davlat qo'llab-quvvatlashi, eksport, investitsiya, institutsional mexanizm, iqtisodiy siyosat

Globalashuv sharoitida milliy iqtisodiyotlarning barqaror rivojlanishi ularning tashqi bozorlar bilan qanday aloqaga kirishishi, eksport salohiyatini qanday shakllantirishi va xorijiy investitsiyalar oqimini qanday boshqarishiga bevosita bog'liq. Tashqi iqtisodiy faoliyat mazmunan faqat tovar ayirboshlash emas, balki xizmatlar savdosi, intellektual mulk almashinuvi, kapital harakati, qo'shma ishlab chiqarish, texnologiya transferi va xalqaro moliyaviy hamkorlikni qamrab oladigan murakkab iqtisodiy jarayondir.

Mazkur jarayonda davlatning roli ikki tomonlama namoyon bo'ladi. Bir tomondan, davlat bozor subyektlarining erkin faoliyat yuritishi uchun ochiq, barqaror va prognoz qilinadigan muhit yaratishi kerak. Ikkinchi tomondan, xalqaro raqobat sharoitida milliy ishlab chiqaruvchilar duch keladigan moliyaviy, texnik, axborot va institutsional to'siqlarni kamaytirish ham davlat siyosatining ajralmas qismi hisoblanadi. Shu sababli tashqi iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlash zamonaviy iqtisodiy siyosatda passiv nazorat emas, balki faol tartibga solish va yo'naltirish mexanizmi sifatida ko'riladi.

Xalqaro iqtisodiyot nazariyasida tashqi savdoni rivojlantirish masalasi odatda erkin savdo va proteksionizm o'rtasidagi muvozanat nuqtai nazaridan talqin qilinadi. Erkin savdo mamlakatlarga nisbiy ustunliklardan foydalanish, resurslarni samaraliroq taqsimlash va iste'molchi tanlovini kengaytirish imkonini beradi. Biroq rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda ishlab chiqarish bazasi, moliyaviy bozorlar, eksport infratuzilmasi va standartlashtirish tizimi yetarlicha shakllanmagan bo'lsa, tashqi bozorga to'liq ochilish ayrim tarmoqlar uchun xavf tug'dirishi mumkin. Shuning uchun davlatning vazifasi ochiqlikni cheklash emas, balki ochiqlikdan foyda ko'rish qobiliyatini kuchaytirishdan iborat.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

Tashqi iqtisodiy siyosatning samaradorligi uning vositalari qanchalik uzviy bog‘langaniga bog‘liq. Savdo bitimlari, bojxona rejimlari, soliq imtiyozlari, eksport kreditlari, investitsiya kafolatlari va valyuta siyosati alohida-alohida emas, balki yagona iqtisodiy maqsadga xizmat qilganidagina kutilgan natija beradi. Balabanovlar yondashuvida tashqi iqtisodiy aloqalar davlatning umumiy iqtisodiy strategiyasi, milliy manfaatlar va korxonalarning xalqaro raqobatbardoshligi bilan chambarchas bog‘liq tizim sifatida izohlanadi.

Huquqiy nuqtai nazardan tashqi iqtisodiy faoliyat davlat chegarasidan tashqarida yuzaga keladigan shartnomaviy, mulkiy va moliyaviy munosabatlar majmui bilan bog‘liq. Bunday munosabatlarda taraflar turli huquqiy rejimlar, bojxona tartiblari va valyuta talablariga duch keladi. Shu bois tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirishda qonunchilikning aniqligi, shartnomalar ijrosining kafolatlanishi va nizolarni hal qilish mexanizmlarining ishonchliligi muhim o‘rin tutadi.

O‘zbekiston mustaqillikdan keyingi davrda tashqi iqtisodiy aloqalarni bosqichma-bosqich liberallashtirish, eksport geografiyasini kengaytirish va xorijiy investitsiyalarni jalb etish siyosatini olib bordi. Harakatlar strategiyasida iqtisodiyotni liberallashtirish, eksport tarkibi va geografiyasini diversifikatsiya qilish, hududlar va tarmoqlarning eksport salohiyatini safarbar etish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Bu yondashuv tashqi iqtisodiy faoliyatni oddiy savdo statistikasi emas, balki modernizatsiya, ishlab chiqarish samaradorligi va xalqaro integratsiya omili sifatida ko‘rishga imkon beradi.

Davlat qo‘llab-quvvatlashining institutsional mazmuni bir necha darajada namoyon bo‘ladi. Birinchi daraja - huquqiy tartibot: tadbirkor tashqi bozorda ishlashdan oldin eksport-import operatsiyalari, valyuta tushumi, sertifikatlashtirish va bojxona rasmiylashtiruvi bo‘yicha aniq qoidalarni bilishi kerak. Ikkinchi daraja - moliyaviy vositalar: eksport oldi moliyalashtirish, kredit kafolatlari, sug‘urta va foiz xarajatlarini qoplash mexanizmlari korxonaga tashqi shartnoma risklarini yengillashtiradi. Uchinchi daraja - axborot va maslahat infratuzilmasi: yangi bozorlar, texnik reglamentlar, narx dinamikasi va logistika yo‘nalishlari bo‘yicha ma‘lumot yetishmasa, hatto raqobatbardosh mahsulot ham xalqaro bozorda o‘z o‘rnini topishda qiynaladi.

Rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda davlat aralashuvi samarali bo‘lishi uchun u bozorni almashtirmasligi, balki bozor muvaffaqiyatsizliklarini yumshatishi kerak. Stiglitz tomonidan ilgari surilgan taraqqiyot paradigmasida davlatning vazifasi xususiy sektor tashabbusini bo‘g‘ish emas, balki institutlar sifatini oshirish, axborot assimetriyasini kamaytirish va iqtisodiy ishtirokchilar uchun teng imkoniyat yaratish bilan izohlanadi. Bu fikr O‘zbekiston sharoitida ham dolzarb: eksportchi korxona davlat ko‘magini olish jarayonida ortiqcha hujjatbozlikka emas, aniq xizmat, tezkor axborot va moliyaviy qo‘llab-quvvatlashga duch kelishi kerak.

Dissertatsiya materiallari tashqi iqtisodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlash tizimida bir nechta tipik muammolar mavjudligini ko‘rsatadi. Ular qatoriga idoralararo muvofiqlashtirishning yetarli darajada emasligi, eksportchilarga mo‘ljallangan moliyaviy vositalardan foydalanishdagi murakkabliklar, raqamli xizmatlarning to‘liq integratsiyalashmaganligi va

tashqi bozorlar bo'yicha tahliliy axborot yetishmasligi kiradi. Bunday cheklovlar eksport hajmini oshirish, yangi bozorlarni egallash va xorijiy investitsiyalarni barqaror jalb qilish imkoniyatini pasaytiradi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun qo'llab-quvvatlash mexanizmlari ko'proq natijaga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Birinchidan, eksportchi korxona uchun davlat xizmatlari yagona raqamli darcha tamoyili asosida birlashtirilishi kerak. Ikkinchidan, moliyaviy yordam eksport shartnomasi, mahsulot qo'shilgan qiymati va bozor diversifikatsiyasi kabi mezonlar bilan bog'lanishi maqsadga muvofiq. Uchinchidan, hududiy korxonalarni tashqi bozorlarga tayyorlashda konsalting, sertifikatlash va logistika bo'yicha amaliy yordam kuchaytirilishi zarur. To'rtinchidan, qo'llab-quvvatlash natijalari ochiq indikatorlar asosida baholanib, davlat mablag'lari qaysi yo'nalishda real eksport o'sishiga olib kelayotgani muntazam tahlil qilinishi kerak.

Tashqi iqtisodiy faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash milliy iqtisodiyotning xalqaro raqobatga moslashuvini tezlashtiruvchi muhim institutdir. Uning samaradorligi faqat imtiyozlar hajmi bilan emas, balki huquqiy aniqlik, moliyaviy vositalarning ochiqligi, eksportchi uchun qulay axborot muhiti va davlat organlari o'rtasidagi muvofiqlik bilan belgilanadi. O'zbekiston uchun eng maqbul yondashuv - tashqi iqtisodiy faoliyatni liberalizatsiya qilishni milliy ishlab chiqaruvchini qo'llash, eksport tarkibini diversifikatsiya qilish va raqamli boshqaruvni joriy etish bilan uyg'unlashtirishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mamaraximov B. E. Global iqtisodiy rivojlanish. Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 2021; Mirsaidov M. A. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2006.
2. Krugman P., Obstfeld M., Melitz M. International Economics: Theory and Policy. Addison-Wesley, 2017.
3. Balabanov I. T., Balabanov A. I. Foreign Economic Relations. Moscow: Finance and Statistics, 1998.
4. Shumilov V. M. Mejdunarodnoye ekonomicheskoye pravo v kontekste globalizatsii mirovoy ekonomiki. Avtoref. dis. kand. yurid. nauk. Moskva, 2001.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmoni - 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi.
6. Stiglitz J. E. Towards a New Paradigm for Development: Strategies, Policies and Processes. 2002.
7. Rasulev A., Pavlov K., Asadullina N. Spetsifika sovremennogo etapa razvitiya mirovoy ekonomiki. Stabilnost i perspektivy ekonomiki Uzbekistana. Obshchestvo i ekonomika, 2013.